

Drago Jančar
POSMEHLJIVO POŽELENJE

Prvo poglavje

Besedilo

Najprej je videl neki detajl: prazen okvir očal na pustih spodnji pokrajini.

Naslednji hip se je letalo nevarno nagnilo in hkрати je zagledal ledene plošče in zaslišal zvok pozavne. Spodaj po vsej morski površini tja do roba obzorja zamrznjene ploskve plavajočih otokov, ponekod nakopičenih v gmotaste grmade s komaj vidnimi ostrimi robovi in rezili vrhov. Zgoraj, nekje čisto blizu tu zgoraj, najprej posamičen raztrgan zvok kovinskega instrumenta, hip zatem pa že disharmonija stoterih, nemara tisočerih trobil. In ko je velika žival zahrumela in se stresla od kljuna do repa, je začutil tisto dobro znano votlo reč nad želodcem, malodane bolečino, bolečino v praznih prsih, ježkasto lupino okrog spola, nesorazmerje predmetov in prostora, kot nekdanj v vročičnih otroških prebujanjih. Velikansko letalsko krilo je segalo vse od njegovega okna visoko zgoraj tja do lis kopnega in morja globoko spodaj. Nepojmljivo podaljšano se je skoraj dotikalo štrlečih ledenih rezil, vršičkov snežnih prijemališč. Zdaj bi se moralo letalo vzravnati, a je proti vsaki pameti še naprej vztrajalo v tem nevarnem položaju, zdaj bi moralo zakrožiti nad nevarno morsko pokrajino in se v nizkem letu spustiti proti tanki plasti kopnega, a je še naprej podrhtevalo, nemara z dolgim levim krilom tudi podrsavalo po tleh. To je bilo na levi, na desni strani pa je skozi okna, ki so bila zdaj zgoraj, povsem

zgoraj, v pramenih lila noter rdečerumena svetloba zahajajočega sonca. Ali od tam? je pomislil, ali od tam prihaja tudi pozavnasta glasba? Začutil je udarec, krilo je odlomilo vrh ledenega otoka, z obupnimi nihajočimi poskusi se je hotelo vzravhati, a ledene gore so bile še zmeraj pod levim bokom, ognjeno nebo zgoraj. Belkasto razgibana morska površina je bila zdaj že čisto blizu njegovih oči, drvela je v nasprotni smeri, umazan sneg na zamrznjeni konfiguraciji spodnjega sveta, konzerve, prazni okvir nekih očal. Neznanska privlačna moč zemeljske težnosti, strašna tesnoba v praznih prsih, prazni okvir nekih znanih očal, bežeča pokrajina pod nogami, podrhtevanje letala. To ni več polet nad gladino, ki išče moči za dvig, za pot navzgor, to je padec. Tako, je rekel, zdaj bomo padli.

Ko se je še zadnjič ozrl okrog sebe, je videl, da je nenkrat v velikem letalu popolnoma sam, samo ekran s podobo stewardese je utripal nekje v ospredju, njeni gladki gibi, njen smehljaj, kisikova maska v rokah, njeni prsti, prsi, njen nasmeh, in vse to v ognjeni svetlobi, ki je blisnila skozi okna na zaslon. Zvil se je v gubo na sedežu in zdaj zagledal isto bežečo pokrajino pod svojimi nogami. Ali je stroj zdaj nenadoma spet letel v horizontalnem položaju, nad izmenjujoče se modro morsko in umazano snežno površino? Toda kje je potem dno letala, zakaj vidi skozenj, zakaj čez sijočo površino morskega ekrana v nasprotni smeri tečejo podobe, konzerve, okvir očal, obrazi? Tečejo črke, tekst. To je tekst, je skušal reči, a glas je ostajal v grlu, v prsih ali kje, to je tekst, ki s silno hitro-

stjo teče v nasprotni smeri, tekst s podobami, tekst z zvokom pozavne. S silno razločnostjo teče besedilo nad površino, z lahkoto ga bere, sleherno besedo si vtiskuje v spomin, da jo bo takoj potem, takoj potem zapisal: Temna kupola neba leži nad vodo, iz daljave poševno sije pramen svetlobe, iz razpoke med nebom in zemljo. S polja se oglašajo vrane, iz tiste razpoke, skozi katero leti noter, prihaja kristalna tišina, obdan je s to tišino, ko leti med nebom in zemljo nekam v notranjost. Iz nekega zvonika udari zvon, zdaj ga sliši, zdaj ve, zdaj vidi, da je ta njegov zvok za hip negiben, da se bo za hip obdržal v zraku, potem pa bo njegov odmev splaval skozi tisto svetlo razpoko na obzorju.

»In nikoli,« reče Fred Blaumann, medtem ko s prsti bobna po knjigi, »nikoli ne začnite zgodbe s sanjami!« Vse to je tu, je pomislil, vse to je tu, veliko ptico vleče skupaj z mano izpod kupole neba, iz tiste razpoke skupaj s poševnim pramenom svetlobe, skupaj s kristalnimi udarci tišine – ne na zemljo, ne med tiste plavajoče ledene gore, ne z morjem tja v drobovje zemlje, ampak v nekaj, kar že traja, kar sam hkrati pišem in berem. Berem, slišim, vidim in čutim. Razumem pa ne. Razume profesor Blaumann. On razume vse. On tudi vse razloži. On ve, kako se mora zgodba začeti. Nikakor ne s sanjami! Nikoli! »In če je le mogoče, nikoli ne uporabljajte klicaja!«

Razločno vidi pred seboj obraz Freda Blaumanna, obdanega okrog in okrog z milimi obrazi, poslušnimi, vdanimi, nadarjenimi obrazi. Kapljice vidi med njegovimi redkimi lasmi na temenu, na svetleči se

nastajajoči pleši, okrog katere so kot na baročnem oltarju nanizani obrazi z radovednimi očmi. Vse to je tu in pozavne so nenadoma utihnile. Bežča pokrajina se je zaustavila. Tekst se je zaustavil, gladina se je umirila. Zaprl je oči.

Odprl je oči. Nad glavo je brnel velikanski ventilator in se v enakomernih sunkih potresaval. Pozabil ga je izključiti, preden je zaspal. Pokleknil je na postelji in potegnil za vrvico. Krila velike ptice pod stropom so obmirovala. Poslušal je nenadno tišino in se skušal zbrati. Vlekel je ostro rezilo med sanjami, s katerimi se zgodba ne sme začeti, in resničnostjo, ki tudi ni videti prav verjetna. Pozavne, rezki zvok pločevinastih glasbil. Bobni! Kaj, profesor kreativnega pisanja? Se sme začeti z bobni? S paradno skupino mladih črnih ljudi, ki korakajo gor in dol po ulici in vadijo za svoj nastop? Trideset ali več mladih črncev v poravnanih vrstah na obeh straneh ulice s pozavnami, bobni v prvi, bobni v zadnji vrsti, kaj? Na sredi pa množica črnih deklet v rdeče-belih bluzah, v kratkih krilih, pod katerimi gomazi in lovi ritem široka gosonca črnih nog. In zajetna, debela, recimo: debela, črna učiteljica s piščalko med zobmi, z balonasto naphanim mesom pod trenirko, pod pasom, nad pasom, migljanje mesa. In visoko zvenenje vsega pleha, s predirnim zvokom, ki se ne da opisati, zvokom, ki se veselo odbliskava z medeninaste tkanine skupaj z žarki dopoldanskega sonca. Črna, mlada, nenehno gibljiva, igrajoča, bobnajoča, recimo: gomazeča, poplesujoča stotnija z veliko bandero nad glavami. Bandera z resicami niha nad njimi, ko prihajajo vse bliže. Na

sredi z zlatimi in rdečimi nitmi izvezena silhueta dveh
konjenikov in nad njima napis:

Andrew Bell Junior High Band

pod kopiti konj pa

New Orleans. Louisiana

Drugo poglavje

Pridiga o padcu

1

Zaprl je okno in za hip gledal v razmazani prah na šipah. Že dolgo ni bilo nobenega dežja. Ko je prišel, je bil tukaj strahoten naliv. V New Yorku je snežilo, hodil je po umazani snežni plundri, tukaj, kjer naj bi zmeraj sijalo sonce, tukaj je deževalo. Njegov mentor ga je čakal na letališču, predstojnik kolidža svobodnih umetnosti. Z njim je bila študentka, črnolasa punca z žvečilnim gumijem med zobmi. Bila sta glasna in prisrčna in ves čas je deževalo. Med curki vode, ki so se zivali s streh, so iskali njegovo stanovanje: St. Philip Street, No. 18. V pisarni z napisom REAL ESTATE so se pogajali za najemnino. Pogled je bil izpod dežnika ves čas zožen: pločnik, nad njim zelene verande. Nekaj izložb, majhna pisarna, podpisovanje najemniške pogodbe. Nenadoma je bil tukaj. Profesor in študentka sta se prijela pod roko in z dežnikom nad glavo stekla po ulici. Tukaj je bil nenadoma.

Zdaj je bilo že lep čas suho in prah se je nabiral na šipah. Med razmazanimi madeži je bilo na drugi strani ceste videti španske fasade. Pozavne in bobni, ves hrup se je oddaljeval v sosednjo ulico in šele zdaj je iz daljave razbral melodijo. Prej je bil samo trušč, rezki zvok pozavn, zdaj je bilo kakor sladka glasba, ki se razleze po letalu, potem ko se kolesa

dotaknejo betonske steze. Ko je prišel, je deževalo, zdaj je bilo že nekaj dni suho in toplo. Vsi so čakali na veter z reke. Morda prinese nov dež, a potem pride pomlad, zanesljivo. Na drugi strani ceste včasih pride k oknu moški v majici s pločevinko piva v roki. Njegovo močno meso valovi pod tkanino. Zmeraj si briše potno čelo. Včasih vstane s postelje svetlolasa ženska. Nekoč je bila lepa, zdaj ji lasje štrenasto visijo čez obraz. Oba sta ostarela in nikoli ne gresta iz sobe, nikoli ju še ni videl na ulici. To sta Kowalski in Stella. Tudi onadva čakata na pomlad. Pomlad pride v to mesto zelo zgodaj, bolj zgodaj kot v katerikoli drugo.

Njegova soba je bila zdaj spet tiha in temna.

Pomečkana rjuha, pregrinjalo, listi papirja, ki jih je poležal v snu, steklenica vode ob postelji. Stvari v mirno ždečem neredu. Po vsem hrupu in nemirnem snu nenadoma takšen negiben mir stvari. V gluhi dopoldanski uri sam, vržen v ta prostor, kjer se zmeraj znova vidi kot pika na dnu kontinenta. Vsako jutro si mora priklicati geografsko sliko sveta, če hoče vedeti, kje sploh je, kaj je vse to skupaj. Zgoraj je rjava gmota ameriškega kontinenta, nakrancljanega z gorami in rekami, razsekanega v pravilne kvadrate držav, z belimi lisami zgoraj, modrim zalivom spodaj, tukaj na dnu mehkega toplega ameriškega trebuha, porisanega s kapilarami, delto velike reke, tukaj je on. Sem je vržen in vse drugo je ostalo zgoraj, zadaj, nekje drugje. Sredi pike, ki na zemljevidu označuje mesto nad delto, je nevidna, gibljiva pika on, nevidni opazovalec. Neslišni poslušalec, nevedni vedež. Pika.

Z naglimi kretnjami je spreminjal zložljivo posteljo nazaj v kavč. Postelja je v redu, kadar je kavč. Zdaj je v redu. Narobe je, kadar je postelja, takrat mu zasede preveč prostora, na levi nekoliko visi. Narobe je, ker voda v kopalnici kaplja in ker vtičnico potegne iz stene skupaj s priključkom. Ampak kadar se tušira, je v redu. Zrak je vlažen, velikokrat je treba pod prho. Ali vključiti klima napravo. A to je zelo stara naprava, ki brni še bolj kot ventilator na svoji elipsasto nihajoči osi. Ventilator je zabaven, je nenavaden, spominja ga na Humphreyja Bogarta iz nekega filma iz nekih opojno eksotičnih krajev. Ventilator ga vsak hip spomni na to, da je nekje drugje. Ventilator je v redu. Štipendija, univerza, slušatelji na tečaju *ustvarjalnega pisanja*, profesor Fred Blaumann so v redu. Profesor Blaumann je pisatelj. Piše o melanholiji in o tem nerad govori. Rad govori o teku in o klicajih. V tečaj včasih pride Peter Diamond, prijatelji ga kličejo Pedro. Diamond je njegovo umetniško ime, v resnici se menda piše drugače, morda Juarez. Peter Diamond se pripelje s kolesom. Piše o kolesu, napisal je knjigo o mestu in kolesu. Peter Diamond živi z Irene, živita kot umetnika, umetniško življenje v New Orleansu. Njegov sosed je čudak in umetniški fotograf. Ime mu je Gumbo. Gumbo je nekaj takega kot jambalaja. Oboje je v redu. Vse je pravzaprav v redu, razen gejevskega bara na drugi strani ceste, od koder se vsako noč razlegata kričanje in hrupna glasba. Tako je tu, nenadoma v neki svoji drugi zgodbi,

in vse je v redu. Razen *landlorda*. Landlord je lastnik mnogih hiš v tej četrti in ta je, žal, najmanj v redu. Lahko bi si pri svojih petintridesetih letih omislil boljšega *landlorda*.

»Vse to ste imeli možnost preveriti,« je rekel *landlord*, potem ko je poslušal pritožbo zaradi klimatizacije, ventilatorja, prhe, vtičnice in gejevskega bara. »To bi bili morali preveriti, *preden* ste podpisali pogodbo.« A takrat, ko sta v mračni pisarni podpisovala pogodbo in se je z žlebov zlival orkanski dež na verande, takrat sta se smehljala. Cena je bila visoka, toda mister G – r – a ...?

»... d – n – i – k. Gradnik.«

»Grand ... Nick?«

»Gregor Gradnik.«

»Pennsylvania, ste rekli?«

»Slovenia.«

... toda mister Grand Nick, ki je sam pisatelj, bi moral vedeti, kje pravzaprav stanuje. To je *Vieux Carré*, tu je živel Tennessee Williams. *Tramvaj Poželenje*, prosim. In vse drugo. In Grand Nick, ki prihaja iz Pennslovenie in je morda bodoči Dostojevski, on mora vedeti, da ima *French Quarter* svojo ceno. Poleg svoje cene pa tudi *ekstra* stroške. In smehljajoči se *landlord* je že uro pozneje v njegovi sobi, vstopi brez trkanja, odklene in vstopi. Če ne bo napisal čeka, reče, natančno prvega v mesecu, mu bo odklopil elektriko. Veliko hiš ima, a ima jih prav zaradi tega, ker ga ne more okrog prinesti nihče, ki je prišel od tam čez. Glasno in preteče govori in ga neusmiljeno spominja na neko *landlady* iz študentovskih let,

ki mu je nekega dne s pomočjo svojih sinov postavila pohištvo na dež.

Umetniški fotograf brčne v njegova vrata. To je jutranji pozdrav.

»Si videl parado? Si se kaj bal?«

3

Opazovalec sem, reče, opazujem, kaj se z menoj tukaj na drugem koncu sveta dogaja. Če bo kdaj to komu pripovedoval, potem mu bo najtežje opisal vonjave, dišave teh sob, ulic, zelenih *patiov* na dvoriščih, lesenih hiš v predmestju, vode ob veliki reki, tržnice, beznic, kamor zjutraj prihajajo pijani mornarji s svojimi ženskami. Barve so hitro predstavljive, zvoki tudi. Vsakdo ima v ušesih kaj bluesa in dixielanda, žajfastih popevk in countryja; staccato ameriške zvočne kulise je univerzalen. Tudi barve južnega neba so predstavljive. Toda vonjave. Kako je mogoče opisati vonjave, ki ga spremljajo na vsakem koraku? Morda bi bilo treba vonjave opisati z barvami: patio z zelenomodro, vonj hodnika s temnosivo, toplo, vlažno barvo; vonj dopoldanske ulice z razpršeno rumenkasto in vonj lokalov, kjer igrajo črni ljudje, kot rožnato, nemara vijolično. Povsod pa prelivajoča se sladkobna mavričasta pahljača.

Stanoval je v tistem kvadratnem rastru ulic, ki so ga pred dvema stoletjema in pol ustanovili Francozi – La Nouvelle Orléans. O mestu ni treba nič reči. Vse

je že povedano. Bil je tukaj, na začetku neke svoje zgodbe, in vse mu je bilo na voljo.

Želel si je v New York, tja hočejo vsi, ampak umetniška štipendija je bila odprta v New Orleansu. Tam so ščurki, mu je rekel prijatelj, ki je z ladjami prepotoval svet. Pa tudi fižol z rižem. O jazzu ni ničesar rekel. Jazz je za rojstno mesto jazza tako samoumeven, da se o njem v zvezi z New Orleansom ne spodobi govoriti, če nisi ravno turistični vodič. Po krokanju, je rekel popotnik, hočeš trezen nazaj na ladjo, pa se dobi dobra kava na tržnici. Ni vedel, zakaj bi šel nazaj na ladjo. Nobene ladje ne bo. Knjižnica, univerza, to bo. Nečesa se bo naučil in nekaj bo moral dati od sebe. Ta del potovanja je bil videti pravzaprav najbolj nevaren. Ob misli na to, da bo moral ameriškim študentom govoriti o literaturi, še več, analizirati njihove tekste, ob tej misli je dobil potne dlani, kot pred težkim izpitom ali preizkušnjo. Še doma ni maral govoriti o literaturi, literatura se piše in bere, bere in piše. Toda če so si Amerikanci izmislili tečaje in šole kreativnega pisanja, potem že vejo, zakaj je to dobro. Oni namreč, kot je dokazalo dvajseto stoletje, vejo vse. In če je božje naključje v obliki neke razpisane štipendije za pisatelje izbralo prav njega, potem bo pač treba govoriti o literaturi. In jesti fižol z rižem. In pred vrnitvijo na ladjo piti črno kavo na tržnici.

In ko bo nekoč opazoval tudi sebe, svoje življenje v izseku tistega leta, se mu bo zdelo, da je tam naokrog po nekem mestu na jugu Amerike hodil nekdo drug. Stvari, ki so se mu zgodile v tisti zgodbi, bodo komaj

še imele opravka z resničnostjo. Združile se bodo z zgodbo. Z njenimi barvami, vonjavami in zvoki. Mavrično zabrisane. Povezane s prebujanjem in rezkim zvokom pozavn v jutru. S počasnimi črnimi ljudmi in njihovimi mavričastimi barvami. Izsek iz nečesa. Potovanje okrog neke osi, kot ventilator nad njegovo glavo. Njegov prijatelj je z ladjo odpotoval okrog sveta. Imel je petintrideset let. V tem mestu je jedel fižol in riž.

Slikar, ki ga je dobro poznal, je zložil svoja olja na kup, polil jih je z bencinom in zažgal. Moral bi odpotovati, svojo os premakniti nekam drugam. Če človek pri petintridesetih ne gre v Ameriko, se lahko obesi. Ali pa gre z ladjo okrog sveta. Zažge slike. Ali pa stoji vsako noč na železniški postaji in gleda vlake, ki vozijo za Thomasom Mannom v Benetke. In se potem zapije z jutranjimi klateži. Obstajajo seveda tudi številne druge možnosti, ki pa so vse povezane s tako ali drugačno obliko agonije ali praznega teka. Umirajočega vegetiranja. Drsenja navzdol. Muk v zakonu, prestižnih muk v poslu. In ni daleč trenutek, ko je vsega kriva ura, ko se je človek rodil. Slovenija, ker je majhna in so zato tudi ljudje majhni. Evropa, ker je stara napudrana pošast. Megla, ki leži po kotlinah. Smetarji, ker niso odpeljali smeti.

Amerika pa je velika in vsi smo njeni, smejočih se ust.

*Kako si padel z neba, o Lucifer, jutranje zarje sin!
Kako si posekan na tla!* je vzkliknil z nekoliko tresočim se glasom.

Petnajst glav se je v hipu umirilo in na sebi je začutil radovedne poglede. To je bilo potrebno: vzbuditi radovednost. Tudi profesor Fred Blaumann, ki je sedel v zadnji klopi, je z nasmehom pričakoval nadaljevanje. Sedel je v zadnji klopi in pustil ga je plavati. Nasmeh je govoril: To je nevaren skok v vodo, kako bo izplaval? Gregor Gradnik je umolknil, potisnil roko za hrbet in iz pesti počasi odpiral drugega za drugim pet prstov. Šteti do pet, šteti do pet. To ga je bil naučil v Ljubljani neki igralec. Naj mislijo, da si v zadregi in da ne znaš naprej. Zbal se je, da ne bo znal naprej.

Gledal sem ga, ki je kakor blisk padal z neba.

Ali ni sijajno rečeno? Spominjalo je na strip. Ameriški televizijski pridigarji so ga fascinirali od prvega dne. Deset tisoč kilometrov daleč se pripelje v deželo možganov, priklopljenih na računalnike, in koga najprej, prav na začetku, odkrije tukaj: metodiste, pridigarje iz sedemnajstega stoletja. Ki so prišli iz časov, ko je bil svet še patetičen, ko je bil svet še *iz srca*. Pridigarje, ki so prišli naravnost z blatnega trga, kjer so se jim pod nogami sprehajali prašiči in kokoši, na bliskajoče se ameriške ekrane. Kjer elektronsko vodeni tekoči računi urejajo donacije vernikov. *In v naše duše se naselijo padli angeli, ki jih je Bog sunil od sebe*. Ali so pomislili, da je pridiga literarna zvrst? Bitko med dobrim in zlim v človekovi duši opazujejo

demoni in angeli. Vsaka oseba ima oba, ki lebdita nad njim, ko sprejema moralne odločitve. Tako kot pisatelj opazuje svojega junaka. Kdo bo na koncu slavil zmago: padli angel, ki bo potegnil dušo navzdol? Padec in borba obeh angelov: alegorija je strašna, slikovita in dramatična. Bo zmagal dobri angel, ki bo dušo odnesel s seboj navzgor, čez rob ekrana navzgor v čisto sijanje? Nastavek literarne zgodbe je v vsaki nedeljski televizijski pridigi. In vendar že dolgo vemo, da to ni literatura. Zakaj?

Fant z veliko številko 9 na majici je enakomerno žvečil in ga nepremično gledal. Devetka je bil najbolj nadarjen, to mu je povedal profesor Blaumann. Se pravi: nobenega učinka. Svetlolasa lepotica, ki je delala v bleščeči umetniški prodajalni na Royal Streetu, je rekla, da ji je všeč, ker se je končalo z vprašajem. V Blaumannovem seminarju so preganjali klicaje. Profesor Fred Blaumann je gledal predse. Ni bil zadovoljen. Profesor Blaumann ni maral velikih tem. Razumeti morate, mu je rekel že prvi dan, *metodološko razliko*. Tu ne učimo literature, tu jih učimo pisati. Nobenih velikih tem. Stik z življenjem, avtentično izraziti sebe. Zmeraj je prvo uro govoril predavatelj, drugo uro so govorili o literarnih izdelkih, o slušateljskih *izražanjih sebe*. Tu je profesor Blaumann ob vsakem klicaju poskočil: nikoli klicaja! Potem je vsakič elegantno izvedel ekspertizo o klicaju. Toda Gregor Gradnik je bil prepričan, da je prav v ameriški televizijski pridigi stik z življenjem, izražanje Amerike. Bog sedi v tankih skupaj z Izraelci, zato zmagujejo. Hudič

je doma v Hollywoodu. Nenehna bitka med jasno razločenima Dobrim in Zlom.

Od vseh nesreč je največja nesreča želja, da bi Boga in hudiča hkrati spravili v svoje srce. Pridiga ni literatura natančno zaradi tega, ker pozna samo eno ali drugo. Literatura pa hoče oboje, zlo in dobro, oboje *hkrati v srcu.*

»Že že,« je rekel profesor Blaumann, »o tem ni nobenega dvoma. Razkolnikov, Dostojevski.« Hotel je reči, že že, a primerjava z nedeljskimi pridigarji je obiskurna. Zdelo se mu je, da se profesor sramuje televizijskih pridigarjev. Številke bančnih računov, ki tečejo čez ekran, medtem ko grešne duše padajo in dvorana poje: Pojmo, bratje in sestre, pojmo! Nedeljski pridigarji so zanj tako daleč od literature, kot je Amerika od tistega evropskega blatnega trga s prašiči.

»In padec v spanju,« je dodal, da bi rešil predavanje, »padec v sanjah ni nič drugega kot spomin na padlega angela. To je globoko v človekovi genski zasnovi.«

»Predvsem pa,« je vzkliknil profesor, »je že preveč romanov, ki se začenjajo s sanjami.«

»In v pridigi,« je zaklical, »v pridigi je zmeraj preveč klicajev.«

Potem je začel ekspertizo o klicajih. Slušatelji so pozorno prisluhnili.

Ah, dežela, največja med vsemi! Dežela, v katero je sredi grde zime priletel z letalom. Ko je težka ptica zakrožila nad morjem, nad ledenimi otoki, kjer je potem v sanjah tolikokrat videl prazni okvir nekih očal. Snežna brozga na ulicah New Yorka. Brezdomci, ki se grejejo v pari, šušteči iz kanalizacije.

Ah, profesor Blaumann in njegovi slušatelji! Hotel jim je razložiti, kako je sam padel v to zgodbo in kako je nanj že prvo jutro z ekrana v hotelu Edison tulil nedeljski pridigar. Hotel jim je reči, da je to že zgodba, da že teče. Da si naj ogledajo sliko Gustava Doréja o padajočem angelu. Ta je zmeraj na začetku, na začetku vsega:

S temnega neba, posutega z zvezdami, sije na zemljo snop luči. Svetloba obsipava skozi oblake zaobljeni del zemeljske površine. Med nebom in zemljo, sredi snopaste in ob robovih razpršene luči padajoče telo, ki boleče pritegne naš pogled. Glava navzdol in pod njo v obrambi prekrizane roke nad glavo, kot da jo hočejo ubraniti pred udarcem, pred trdim srečanjem z dnem. Temno valujoče oblačilo in iz njega navzgor nemočne noge, v kolenih nekoliko pokrčene. Predvsem pa angelska krila, črna, kakor da bi bila ožgana, kakor bi jih bil osmodil ogenj, skozi katerega je telo že padalo. Človekov skušnjavec se nam v strmoglavem letu nezadržno bliža. Vržen z neba na nas. In zmeraj, zmeraj je to na začetku, profesor. Zmeraj. Ekspertiza s klicaji pride veliko pozneje, genetski spomin veliko pozneje. Isidore Ducasse grof de Lau-

tréamont ima tak spomin: Medtem ko se angel dviga k jasnim višavam in ko se on, Maldoror, spušča v vrtoglave prepade zla, se spogledata. Kakšen pogled! Kar je človeštvo mislilo teh šestdeset stoletij in kar bo še mislilo v naslednjih, vse bi šlo zlahka vanj. In to je samo trenutek. V resnici si dobri in zli angel pripovedujeta vsak svojo dolgo zgodbo, oba slišimo in njune besede se mešajo v nerazločni, hkratni zgodbi.

Tretje poglavje

Gospodična in umetniki

1

Na drugi strani se je ob opekasti zgradbi razgibaval tekač. Gregor Gradnik je sedel na klopi in opazoval njegove vztrajne in enakomerne gibe. Opoldansko sonce je razsvetlilo rdeče pročelje, prepredeno s svetlimi okni in odprtimi hodniki. Južna svetloba, ki je preplavila mokro pokrajino, bele poti med razmočeno travo, živa oblačila študentov, njihovi beli in črni obrazi, migetanje teniških copat pred vhodom v jedilnico. Doma je zdaj februarSKI sneg, je pomislil, nemara je črna plundra na ulicah. Ana je obula gumijaste škornje, v avtobusih je zatohla gneča mokrih teles. Tukaj se je lahkotna tekačeva postava izluščila iz sončnih odbliskov in se v zibajočem teku napotila proti njemu. Tekaču so iz razmočene trave brizgali curki vode po gležnjih in mečih. Šele ko je bil *jogger* kakšnih dvajset korakov pred njim, je v njem prepoznal profesorja Blaumanna. Njegov tek ni bil tako lahak, kot je bilo videti od daleč. Ustnice so mu brbotale in izbrizgavale oblačke sline. Kot prhajoč konj se je ustavil pred njim, vendar je naprej tekel na mestu. Spod mokrih copat je čofotaje brizgala voda, iz ust mu je pršela slina.

»*Spleen!*« je zaklical profesor. »*Spleen!* Pare, ki udarijo skozi usta, redčijo spleen!«

Profesor Blaumann ni bil samo profesor. Bil je pisatelj. Že dolgo se je pripravljaj, da bo napisal knjigo o melanholični materiji. Nekaj med prozo in esejem. Nekaj, kar bo *fiction* in *nonfiction*. Oboje hkrati. Melanholična materija je v najtesnejši zvezi s spleenom.

Gradnik je vstal. Zdelo se mu je, da je kolega začel razpravo, ob kateri je treba vstati.

»Sedite,« je vzkliknil kolega pisatelj in naprej mlet travo pod nogami. »Saj razumete, ne smem se zaustaviti.«

Gradnik je razumel: lahko se ohladi, telo se strdi, kri se strdi, ni dobro za srce. Vseeno je obstal. Ne more sedeti, če njegov kolega stoji in začinja akademsko razpravo. Spomnil se je, kako ga je sprejel v svoji pisarni. Po tistem tekanju pod dežniki je drugi dan stal sredi svoje pisarne, naložene s knjigami. V profesorskem suknjiču iz tvida. Z rdečo kravato v tihem prostoru, ki je dihal od znanja, pohištv, od pohištv, ki je dihalo. Gradnik je izvedel, da je pohištvo narejeno v *chippendale* stilu. Da je *ponarejeno* v tem stilu. Pogovarjala sta se med dolgimi tišinami, medtem ko je kdaj pa kdaj prineslo hrup s hodnikov. Hodniki so dihali skozi vrata. Melanholična materija, je izvedel Gradnik, je v zvezi s spleenom. *Spleen* je treba vzeti dobesedno, se pravi biološko. *Spleen* je spleen, torej vranica. Tam se zbira tisto, kar prihaja iz telesnih sokov. Telesni sokovi so *humour*. Humour, to so v stari angleščini izključno telesni sokovi, nič drugega. Nastaja materija, melanholična, kri postaja gosta kot katran. Saj razumete povezavo, je rekel, med spleenom in *spleenom*, med biologijo in literarnimi

izmišljotinami. To bo briljanten tekst, je rekel. Ko ga napišem, lahko umrem.

»Iz žolča se dvigujejo pare, ki zastrupljajo možgane. Telesno gibanje redči, redči tisti katran. Melanholična materija ne udari v možgane. Saj razumete?«

Na profesorjevem rdečem temenu so se med redkimi lasmi nabirale debele kaplje znoja in mu drsele po obrazu. Njegove ojaste noge so se brez prestanka premikale v kolenih. Roke so ožemale mokro čepico.

In izpod tekaških hlačk mu je molelo nekaj belega. Gradnik si ni upal pogledati, kaj *tisto* je, ali odtrgan kos perila ali kaj, vsekakor ga je *tisto*, kar je molelo izpod hlačk ob profesorjevem bedru, spravljal v nelagodje.

»Saj dovolite,« je vzkliknil profesor. »Tamle teče Meg Holick. Gazela! Malo bova tekla skupaj.«

Meg Holick je obiskovala tečaj ustvarjalnega pisanja. To je bilo *tisto* črno laso dekle, ki ga je skupaj s Fredom Blaumannom pričakalo na letališču. Pod dežnikom sta stekla po ulici. Profesor se je obrnil in začofotal po mokri travi za brezskrbno ... gazelo.

»Če imate čas,« je še zaklical, »bova med kosilom nadaljevala.«

»Ja,« je zaklical Gradnik za njim. »Ja! Prav to sem mislil.«

2

Prav tega ni mislil. Mislil je, kako bi se prav temu izognil. Ni si želel v tišini srebati juhe in s kolegom, ki

bo spet imel na sebi rdečo kravato, razpravljati o melanholični materiji. Prve dni je kosil med študenti in z radovednostjo opazoval profesorski separat. Z one strani sem ni bilo mogoče ničesar opazovati. Tam je bilo treba govoriti o sebi, o sebi nenehno. Nič ni imel povedati o sebi. S študentskega dela jedilnice je bilo videti sinjemodre tapete na stenah profesorske jedilnice, lahko nagibanje učenih glav, ki so znale vprašati in prisluhniti odgovorom. Glasni svet na tej strani so od onega, blaumannskega, ločila zmeraj na stežaj odprta vrata. In vendar je bilo tam tako tiho, da je bilo slišati žvenketanje jedilnega pribora. Tukaj se je klicalo čez mize in treskalo s pladnji. Tamkajšnja tišina in tukajšnji hrup sta se dopolnjevala. Kadar je študent prestopil mejo med hrupom in tišino, je stišal glas. Ko so profesorji hodili skozi študentovsko jedilnico, so glasno vzdikali, odpirali pločevinke in med hojo zlivali pijačo vase. Obred hranjenja, je rekel Fred Blaumann, vzpostavlja *differentio specifico*. Študentje, to je z eno besedo *fluktuacija*, karkoli si človek z njo predstavlja. Profesorji, osebe, to je *inštitucija*. Ustanova. *Stiftung*. Profesor Fred Blaumann ima druge probleme, kot jih ima študentka Meg Holick. Profesor ima znanstvene probleme, pisateljske probleme z melanholično materijo, študentka ima fluktuacijske probleme. Lahko sicer skupaj tečeta, toda to še ne pomeni, da je lahko kakorkoli posvečena v kompleksnost sveta, ki vlada v tistem svetu na oni strani. Ne gre samo za razliko v letih in znanju, gre za stalno količino in kompleksnost sveta, ki ju nosi profesor na svojih ojastih nogah in ki sta v primeru

študentke zreducirani na različna vprašanja prehodnega značaja.

Gregor Gradnik se je zalotil ob nemogoči misli: tu ga je nekaj spominjalo na njegovo vojaško leto. Pri merjava je bila nezaslišana: v neki nekdanji balkanski konjušnici, preurejeni v kasarniško jedilnico, se pod vlažnimi oboki in majhnimi okni preriva velikanska čreda mladih moških v pomečkanih zelenih plaščih. V rokah imajo krožnike, polne mokastega fižola. Iz velikih kotlov se dviguje sopara. V kotu jedilnice sedijo ob mizah, pregrnjenih z belimi, od golaža popackanimi prti, oficirji. Opasači s pištolami jim visijo čez naslonjala stolov, da jim med obedom ne bi bilo treba premikati zadnjic. Da pištol ne bi bilo treba vleči izmed nog, kamor tako rade zlezejo. Z razpetimi suknjiči in s cigaretami med prsti razpravljajo o skrivnostnih organizacijskih in strokovnih problemih kompleksnega sveta.

»Povabljeni ste na party,« je rekel Fred Blaumann.

»Zbral se bo umetniški svet,« je rekel.

»Če se ne motim,« je rekel, »boste veliko slišali o alienaciji. Tukaj še vedno razpravljajo o alienaciji.«

3

»Alienacija?« je rekla gospodična. »Ali je to kakšna vrsta sira? Zveni francosko.«

Gospodična je zobala lešnike. Kar naprej jih je imela polno prgišče.

»Povedali so mi,« je rekla, »da vas najdem tam, kjer je velik oblak cigaretnega dima.«

Gospodična je imela vodeno modre oči. Po njeni beli polti je bilo razsutih nekaj peg, za prgišče.

»Od vseh alienacij,« je rekla, »imam pa še najraje beaujolais. Lahko je tudi kalifornijski.«

Gospodična ni bila umetnica. Njen prijatelj je bil umetnik, napisal je uspešno knjigo o kolesarjenju.

»Pijem pa bourbon,« je rekla, »ker tega vina tukaj nimajo.«

Gospodični so se pod pazduhami večali madeži vlage. Bila je oblečena v lahno tkanino, a v tej gneči je bilo vroče.

»Zakaj pa ne slečete sukniča?« je rekla. »Gotovo vam je vroče.«

Gospodična je bila lahno oblečena, kot vsi. Samo on je bil v debelem kosmatem sukniču, samo nad njim se je vil oblak dima.

»Imate radi česen?« je rekla. »V tej deželi je česen zadnji čas neverjetno priljubljen.«

Gospodična je bila naslonjena na knjižno polico, v gneči sta bila čisto skupaj. Čutil je topli dah njenega bourbona.

»Pazite!« je vzkliknila. »Iznašla bom česen, ki ne bo povzročal zoprnega zadaha.«

Gospodični je bilo ime Irene Anderson. Irene Anderson, Madison, Indiana. Že pet let v N. O.

»Diskretni česen,« je rekel Gregor Gradnik. Irene Anderson je bila navdušena. Zaploskala je.

»Natančno to. Diskretni česen.«

Preden je počilo, mu je predstavila svojega prijatelja. Peter Diamond je bil pisatelj, napisal je uspešnico, o kateri se je govorilo: *New Orleans s kolesom*. Ime za česen, je rekla, ime za česen. Ime za česen? je rekel. Diskretni česen? Zanimivo. Tudi pisatelj? je rekel. Kako zanimivo. Pri nas je, to je statistično dokazano, pisatelj vsak tretji prebivalec. Mi se temu standardu približujemo, odkar smo odprli delavnice za kreativno pisanje. Jaz sodelujem. Vi sodelujete? Pisatelja se na da narediti, kaj? Pisatelj se rodi. Mehaničnih delavnic je, zanimivo, še zmeraj več. Do nadaljnjega. Rusi so poskušali z inženirji duš, ni res? To je bilo nekaj podobnega kot programi ustvarjalnega pisanja, kaj? Da, da. Kajpada. V kuhinji strežejo fižol z rižem. Rice & Beans. Zanimivo. S česnom, z veliko česna.

Preden je počilo, so jedli fižol z rižem, stisnjeni h knjižni polici. Izkazalo se je, da stanujejo prav blizu skupaj. Onadva živita skupaj na St. Peter St. Imata krasen balkon. Takšno špansko verando. Ko bo Mardi Gras, bo tam *balcony party*. Je povabljen. Izkazalo se je tudi, da Peter Diamond včasih obišče delavnico, ki jo vodi Fred Blaumann. Pisatelj mora biti radoveden. Zmeraj se lahko česa nauči. Fredova ekspertiza o uporabi klicaja je izvrstna. Precej restriktivna. Bi se lahko reklo, ja. Ampak zdaj piše nekaj novega. O melanholični materiji. Nonfiction, ki je fiction. Oziroma obratno. Vice versa. Fižol je odličan. Mislite, da ga je Faulkner jedel? Na stara leta

ne več. Na stara leta je kolesaril. Tule igrajo dramo: Faulknerjev bicikl. Napisal jo je Wont Dalk. To je psevdonim, pride od Don't Walk, njegov anagram najdete na vsakem semaforju. Zanimivo. Prav zares. Fižol z rižem je dober. *Spicy*, je rekla gospodična Anderson. Sherwood Anderson je zagotovo jedel fižol z rižem. In vice versa.

Irene Anderson se je znala lepo smejati. Tako, da se je včasih nekoliko dušila med smehom in jo je Peter Diamond prijazno tolkel po hrbtu. Gregorju je obljudil svojo knjigo, uspešnico, o kateri se govori: *New Orleans s kolesom*. Napisal mu bo posvetilo.

Preden je počilo, so mu predstavili še Popesca. Samo še on je imel predebel suknjič in samo še nad njegovo glavo se je dvigoval oblak cigaretnega dima. In Leeja Donga, ta je bil iz Koreje. In nekega Rusa, ta je bil lastnik hiše. Preden je počilo, je prišel tudi Fred Blaumann. S širokim nasmehom je plaval skozi gnečo in njegova za glavo višja žena z visokimi svetlimi lasmi za njim. Fred mu je pomahal. Meg Holick, tekajoče študentke, ni bilo nikjer. Potem je počilo.

30
31

5

»Sveta nebesa!« je zaklical ženski glas. »Saj ja ne bo tega storil!«

Iz sosednjega prostora se je začela širiti tišina. Ni se širil hrup, za tem klicem se je kot naraščajoča plima razlezla tišina. Med razgretimi telesi se je prerinil do vrat. Slika na velikem ekranu v kotu sobe je kazala

očitno nervoznega mladega moškega. Zenice so se mu naglo premikale v vse smeri in kamera je večkrat ujela detajl: roke, ki so naglo poprijemale naslonjač stola.

»Napovedal je, da se bo ustrelil,« je rekel Rus, lastnik hiše, in stresel v usta prgišče arašidov. Začel jih je mleti s tolikšno hitrostjo, da se mu je tresel podbradek. Ne morem pomagati, je rekel voditelj kviza v svetlikajoči se obleki na svetlikajočem se ekranu, ne morem pomagati, rekli ste, da so Delfi v Egiptu. Kamera je ujela publiko v studiu, ki se je glasno zasmejala. Očitno so vsi vedeli, kje so Delfi, samo Bill ne. Delfi, Bill, klical ga je po imenu: Bill, Delfi so v Grčiji. Moški na stolu je nekaj zamomljal in trdneje poprijel za naslonjalo. Če bi bil rekel Grčija, je rekel voditelj v blestivkah, bi bilo dva tisoč dolarjev tvojih.

Dva tisoč, Bill. Žal. Glasba, na ekranu so se zabliškale reklame.

»Ne bo se,« je rekel Rus.

»Tudi če se bo, idiot,« je glasno rekel nekdo iz gneče.

»Ne bo se,« je rekel Rus.

»Odkar imamo TV, je vsak dan kakšno ubijanje ali vojna,« je rekel ženski glas.

»To je nekaj drugega,« je rekel Rus in si pognal novo prgišče v žrelo.

»TV sranje, ne pa nekaj drugega,« je rekel moški, ki je ob televizorju vrtel gumbe.

Slika na ekranu se je vrnila v studio. Blestivkasti voditelj je v tišini in s počasnimi koraki stopil k moškemu na stolu. V prejšnjem kolu, je rekel, pred tednom

dni, Bill, si napovedal, da boš nekaj storil. Če ne boš uspel, boš storil nekaj takega, česar še svet ni videl. Bill se je nervozno presedel. Tišina. To bom tudi storil, je rekel. Voditelj je gledal v kamero. Zakaj bi to storil, Bill? Zakaj? Moškemu so spet zaplesale zenice, nekaj nerazločnega je zamomljal. Denar potrebuješ! je vzkliknil voditelj, razširil roke in zmagoslavno pogledal v dvorano. Kdo ga ne potrebuje? je vzkliknil in občinstvo je zahrumelo od smeha. Dobi pa ga samo zmagovalec! je vzkliknil. Tisti, ki ve, kje so Delfi. Pomolčal je in dodal z obžalovanjem: V Grčiji, Bill. Možakove roke na naslonjaču so popustile, naslonil se je nazaj, sklonil je glavo in gledal voditeljeve noge, ki so poplesovale po divje utripajočem podu studia. Naslednji teden, je rekel bleščéči, naslednji teden ... v tem hipu je nastal hrup, nekateri gledalci so skočili na noge, kamera se je naglo zasukala nazaj na oder. Bill je potegnil iz žepa pištolo, s tresočimi rokami nekaj premikal na njej. Izza odra je nekdo tekkel proti njemu. Odsunil je stol. Pomeril si je v glavo. Potem je počilo. Nekateri so pozneje zatrjevali, da poka sploh ni bilo slišati. Vendar je počilo, moralo je počiti. Kajti kamera je zaplesala, skozi gnečo se je potem prebila do moškega, ki je ležal na tleh. Zdelo se je, da se premika.

Videl je Freda, kako je prevrnil steklenico. Videl je Irene Anderson, ki si je z dlanmi zakrila obraz. Rus je pogoltnil celo prgišče arašidov.

»Shit,« je rekel. »Res se je.«

Četrto poglavje

Melanholična snov

1

Kaj?

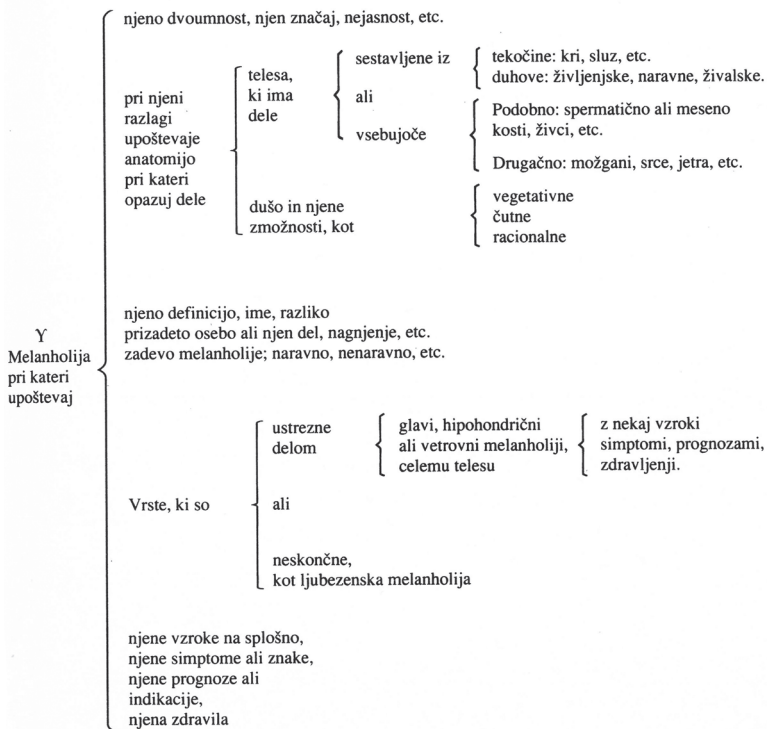
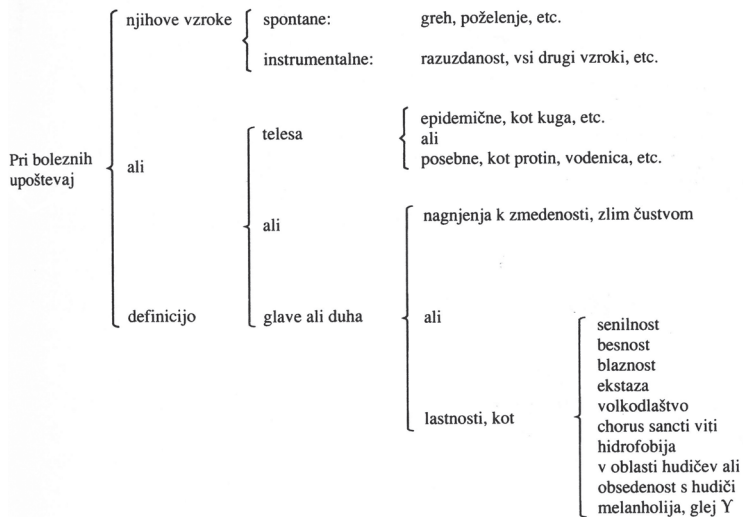
Melanholija.

Kako ste rekli?

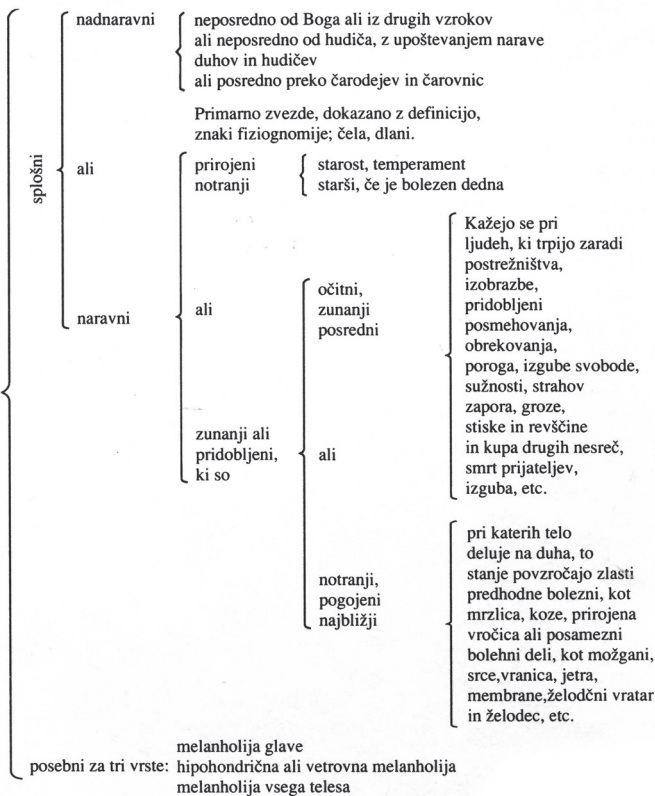
Melanholija. Anatomija melanholije.

To ni nič.

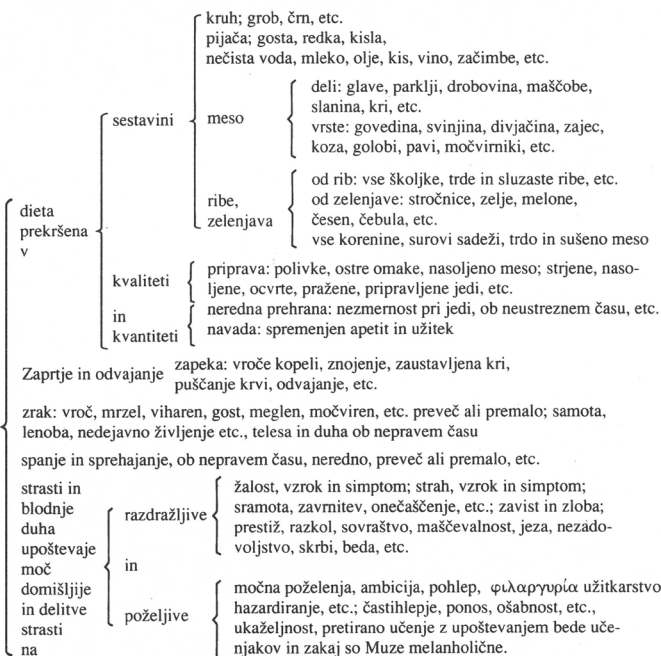
Leta 1621 je v Angliji izšlo znamenito delo protestantskega duhovnika Roberta Burtona *Anatomija melanholije*. Že ob izidu so ga nekateri imeli za šarlatanstvo, drugi za genialen spis, razprave o njem pa se niso polegale do danes. Fred Blaumann je bil prepričan, da imajo prav drugi. V resnici gre za neverjetno, veličastno delo. V treh obsežnih knjigah pisec obravnava vzroke za melanholijo, njen nastanek, opisuje njene simptome, posledice, ki jih povzroči v človeku, podrobno se ukvarja tudi z načini zdravljenja te prabolezni človeštva. Od definicije, ki se začneja z božjim vzrokom, človekovo vrženostjo v svet in greh, od njegovega padca, se *Anatomija melanholije* razvija v razčlenjen in kompleksno prepleten sistem vzrokov in posledic. Simptomi v duši in simptomi v telesu, nadnaravni in naravni vzroki, melanholija v glavi in melanholija v jetrih, melanholija povzročena po hudičih in čarovnicah, po mislih in spolu, po hrani in učenosti, melanholija



Vzroki
melanholije
so



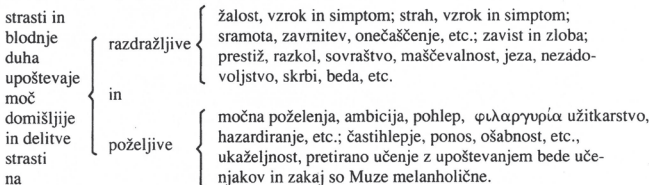
Neizogibni povzročitelji melanholije kot tistih šest nenaravnih stvari, ki so



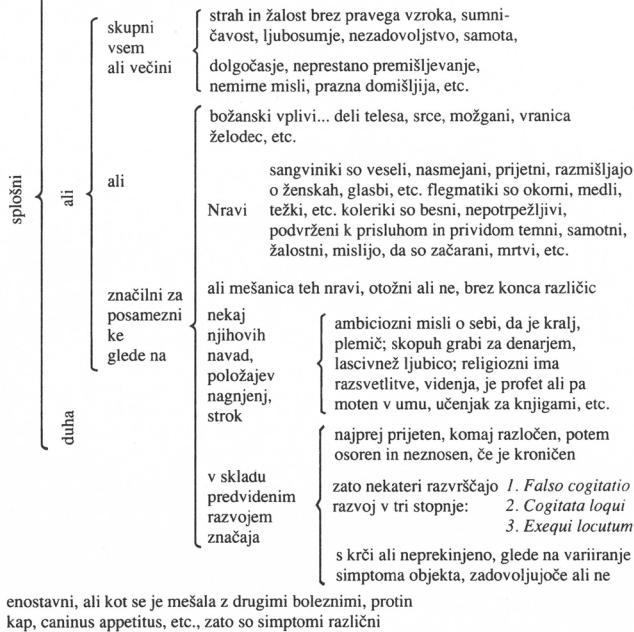
Zaprte in odvajanje zapeka: vroče kopeli, znojenje, zaustavljena kri, puščanje krvi, odvajanje, etc.

zrak: vroč, mrzel, viharen, gost, meglen, močviren, etc. preveč ali premalo; samota, lenoba, nedejavno življenje etc., telesa in duha ob nepravem času

spanje in sprehanje, ob nepravem času, neredno, preveč ali premalo, etc.



telesa; slaba prebava, vetrovi, nepokrvljeni možgani, trd trebuh, gosta kri, nespečnost, razbijanje srca, etc.



Simptomi melanholije so lahko

enostavni, ali kot se je mešala z drugimi boleznimi, protin kap, caninus appetitus, etc., zato so simptomi različni

Posebni simptomi treh različnih primerov

Melanholija glave	<ul style="list-style-type: none"> v telesu ali v duhu 	<ul style="list-style-type: none"> glavobol, zaprtost in pritisk, vrtoglavica, zvenenje v ušesih, nespečnost, rdečica, rdeče oči, trd trebuh, posušeno telo; brez velikih znakov melanholije v drugih delih
		<ul style="list-style-type: none"> trajni strah, žalost, sumničavost, nezadovoljstvo, pretirane skrbi, samotnost, zaskrbljenost, stalno premišljevanje o stvareh, s katerimi so obsedeni, misli kot sanje, etc.
hipohondrična ali vetrovna melanholija	<ul style="list-style-type: none"> v telesu ali v duhu 	<ul style="list-style-type: none"> vetrovi, kruljenje v črevesju, bolečine v trebuhu, vročina v drobovju, krči, prebavne težave, slab veter, mrzel pot, kisló spahovanje, bolečine v levem boku, dušenje, razbijanje, težave s srcem, zvenenje v ušesih, preveč slíne in vlage, etc.
		<ul style="list-style-type: none"> plašen, žalosten, sumničav, nezadovoljen, zaskrbljen, etc. poželjiv zaradi prevelike količine vetrov, moreče sanje, krčeviti napadi, etc.
po vsem telesu	<ul style="list-style-type: none"> v telesu ali v duhu 	<ul style="list-style-type: none"> temen, suh, debel, razširjene žile, gosta kri, težave s hemeroidi, etc.
		<ul style="list-style-type: none"> plašen, žalosten, samotén, sovraži svetlobo, nenaklonjen družbi, grozovite sanje, etc.
simptomi melanholije nun, devic in vdov, v telesu in duhu etc.		
razlogi za te simptome		<ul style="list-style-type: none"> zakaj so tako plašni, žalostni, sumničavi brez vzroka, zakaj samotni, zakaj so melanholični ljudje duhoviti, zakaj se jim dozdeva, da slišijo čudne glasove, privide
		<ul style="list-style-type: none"> zakaj prerokujejo in govorijo čudne jezike, od koder izhajajo njihove prebavne težave, krči, mrzli pot, težave s srcem, razbijanje, grozovite sanje, prebujanje,

Prognoze melanholije

<ul style="list-style-type: none"> Gre na boljše Gre na slabše Sklepi in vprašanja 	<ul style="list-style-type: none"> kraste, srbečica, izpuščaji zlatenica če se hemeroidi sami odprejo če se pojavijo krčne žile
	<ul style="list-style-type: none"> suhost, izsušenost, prazne oči, etc. kronična melanholija je neozdravljiva če more, pogosto degenerira v božjast, kap, senilnost ali v slepoto če je huda, v blaznost, obup in nasilno smrt
	<ul style="list-style-type: none"> Tegobe zgornjih in drugih bolezni. Bolezni duha so bolj nadležne od telesnih. Ali bi bilo zakonito, da bi si človek v takem primeru melanholije vzel življenje? Kako soditi melanholičnemu ali blaznemu človeku, ki izvaja nasilje nad sabo?